

Навчально-науковий юридичний інститут

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ З ЗАКЕРЗОННЯ В УРСР 1944–1947 рр.

Адамович Сергій Васильович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права

На початках становлення народної Польщі розпочато реалізацію концепції перетворення її на мононаціональну державу. Згідно угоди з прокомуністичним Польським комітетом національного визволення і радянським урядом 9 вересня 1944 р. з українських етнічних теренів – Підляшшя, Холмщини, Надсяння, Лемківщини (т. зв. Закерзоння) було регламентовано переселення українців в УРСР, а поляків з УРСР на польські землі [1, с. 220–221].

За період 1944–1946 рр. з Польщі до колишнього СРСР було виселено біля 520 тис. осіб, з яких українці становили понад 480 тис., білоруси – 37 тис. осіб. Основна кількість виселених українців припадала на Ряшівське (267 тис.), Люблінське (193 тис.) і Краківське (20 тис.) воєводства [3, с. 40].

15 жовтня 1944 р. розпочалося переселення українського населення з Польщі. Спочатку виїжджали особи, які втратили своїх родичів та майно внаслідок польсько-українського протистояння, а також переміщення ліній фронту [2, с. 24].

З окреслених територій влада розселяла виселене населення по всій території УРСР, а загалом у 17 областей [4, с. 118]. При виконках обласних рад утворювалися Відділи по евакуації і розселенню польського і українського населення.

Постановою від 15 грудня 1944 р. Рада народних комісарів УРСР і ЦК КП (б) України рекомендували виділити кожній прибулій сім'ї придатні для житла приміщення або тимчасово до закінчення ремонту розміщувати переселенців у будинках колгоспників та інших громадян за їх згодою [5, с. 258].

Евакуйовані мали отримати землю з покинутих фондів чи земель депортованих поляків, але не більше 7 га землі на родину. Для перевезення українців можна було тимчасово мобілізувати автогужовий транспорт. Фінвідділи мали забезпечити своєчасну виплату позик для господарського облаштування та обмін польських грошей.

Діти переселенців мали бути охоплені освітою, а їх батьки навчатися на професійних курсах. Одночасно органи влади повинні були розгорнути серед переселенців політико-масову роботу і не допускати їх самовільних переїздів в інші райони області.

Попри задекларовані органами влади преференції, які мали бути надані для облаштування переселенців, на практиці стан справ був значно гіршим. У першу чергу проблеми з поселенням та господарським облаштуванням українців, яких депортували з Польщі були пов'язані з опором, що чинили поляки своєму виселенню з західноукраїнських земель. Ситуація ускладнювалася ще й

тим, що частина житла, які залишили польські сім'ї, було пошкоджено і непридатне для проживання, а тому переселенцям довелося їх відновлювати та ремонтувати.

Часто українці потрапляли в область в злиденному стані після грабунків польських шовіністів. Як стверджує відомий науковець Р. Дрозд, найбільше могли забрати із собою майна ті сім'ї, які одними з перших зазнали переселення. З часом, коли переселення стало масовим і примусовим, особистого майна можна було перевозити значно менше. Це стало наслідком не лише темпів переселення, особливо, коли його здійснювали військові підрозділи, але й відсутності належної кількості транспортних засобів [2, с. 42].

Переселенці не отримали і належних їм компенсацій, майже не виділялися кошти на будівельні матеріали для спорудження нового житла. Влада неохоче нараховувала людям похилого віку нові пенсії. Не завжди також радянські функціонери визнавали польські, чеські, австрійські й німецькі дипломи міжвоєнної доби, нерегулярно надходили товари широкого вжитку в спеціальні магазини обласних споживчих спілок для переселенців.

Отже, попри задекларовану радянськими органами влади опіку над соціально-економічним облаштуванням переселенців з українських земель Закарпаття, депортовані українці зіштовхнулися з численними проблемами. Українці приїжджали з земель Польщі часто пограбовані польськими шовіністами, а в Україні зіштовхувалися з бюрократичними труднощами і зловживаннями радянських службовців, а надані тимчасово пільги все одно закінчувалися приведенням переселенців до стандартів тогочасного статусу «радянської» людини. Соціально-економічна не облаштованість життя примусових емігрантів ускладнювалася ще й складним психоемоційним станом українців, родини яких під час переселення розділяли і розселяли по русифікованій та радянизованій східній та південній Україні.

1. В'ятрович В. М. За лаштунками «Волині – 43». Невідома польсько-українська війна. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017.

2. Дрозд Р. Вигнали і забрали. Позбавлення українців їхньої малої батьківщини в комуністичній Польщі. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2020.

3. Копчак С., Романюк М. Депортація населення Польщі і Західної України у повоєнний період (1945–1947 рр.). *Українсько польські відносини в Галичині у ХХ ст.* Івано-Франківськ, 1997.

4. Любчик І. *Лемківські доли: трагізм і пам'ять поколінь*, Івано-Франківськ, 2020.

5. Федорчак П. Депортаційні процеси на Прикарпатті в 1944–1946 рр. (До 65-річчя депортації етнічних українців з Польщі та поляків з України). *Галичина*. 2011. Ч. 18–19.